

ДОСЛІДНИЦЬКІ НОТАТКИ

УДК 94(477.51):7.041.5

Ігор Нетудихаткін

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОРТРЕТА ВАСИЛЯ ДУНІНА-БОРКОВСЬКОГО В БЛИЖНІХ ІНФРАЧЕРВОНИХ ТА У ВІДБИТИХ УЛЬТРАФІОЛЕТОВИХ ПРОМЕНЯХ: ІСТОРИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

У статті аналізується інформаційний потенціал портрета Василя Дуніна-Борковського як історичного джерела.

Ключові слова: генеральний обозний, епітафія, портрет, булава, Євангеліє, пірнач.

У Чернігівському художньому музеї зберігається портрет Василя Дуніна-Борковського кінця XVII-початку XVIII ст. (мал.1). Останній (1640-1702) обіймав уряд чернігівського полковника (1672-1685) та генерального обозного Війська Запорозького (1687-1702). 20 серпня 2009 р. в Чернігівському художньому музеї було проведено фотографування портрета в ближніх інфрачервоних та у відбитих ультрафіолетових променях (О.Рижкова). На наш погляд, історичний аналіз результатів дослідження дозволить уточнити датування портрета та по-новому поглянути на суперечливу і загадкову постать української історії – Василя Дуніна-Борковського.

1) Традиційне датування портрета

Найраніша згадка про портрет Василя Дуніна-Борковського міститься в праці О. Шафонського «Черниговского наместничества топографическом описании» 1786 р. Дослідник, зокрема, зазначив, що він похований в Успенському соборі Єлецького монастиря, а поряд з його могилою висить портрет: «Иконостась и другія церковныя вещи сдѣлалъ послѣ пожара Генеральный Обозный Василій Андреевичъ, прежде Кашпаровичъ, Дунинъ-Борковскій, который въ сей Церкви у главныхъ дверей 1702 года погребенъ и коего въ ней портретъ предъ тѣмъ мѣстомъ находится»¹. Василь Дунін-Борковський помер 4 березня 1702 р. Про час смерті й місце поховання генерального обозного повідомляє Чернігівський літопис: «1702. Борковскій, обозный енеральный козацкий, марта дня 4 умеръ, похованъ въ монастыру Елецкомъ черньговскомъ, въ паперти, по правомъ боцѣ»².

Отже, в останній чверті XVIII ст. портрет зберігався в Успенському соборі Єлецького монастиря. 1884 р. він потрапив до колекції В.В. Тарновського³. Подальшу долю зображення детально описали Т. Деркач та С. Кравич: 1899-1901 рр. портрет був у Національному художньому музеї України; 1901-1902 рр. – в Чернігівському земському музеї старожитностей В.В. Тарновського; з 1917 р. – в першому Радянському музеї Чернігова; з 1925 р. – в Чернігівському державному музеї; в 1941-1943 рр. – в німецькій комендатурі Чернігова; 1943-1984 рр. – в Чернігівському художньому музеї (Ж-38)⁴.

Спіраючись на інформацію О.Шафонського (розташування портрета над похованням Василя Дуніна-Борковського в Успенському соборі Єлецького монастиря 1786 р.), П. Білецький наголошує на епітафійному його призначенні.

© Нетудихаткін Ігор Анатолійович – аспірант Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка.

Дослідник вважає, що портрет було створено 1701-1703 рр.⁵. Думку П. Білецького поділяє П. Жолтовський⁶. На наш погляд, інформація про розміщення портрета над похованням генерального обозного 1786 р. не може бути вичерпним доказом на користь ідеї створення портрета Василя Дуніна-Борковського як епітафії 1702 р.

Г.Белікова першою висунула припущення про те, що портрет було створено як ктиторський і лише пізніше використано як епітафію⁷. За відсутності інвентарів Єлецького монастиря кінця XVII ст. – першої половини XVIII ст. лише детальний аналіз іконографії портретного зображення може допомогти з'ясувати час його написання.

2) Аналіз портрета в ближніх інфрачервоних та у відбитих ультрафіолетових променях

На портреті Василя Дуніна-Борковського зображено клейнод у його правій руці. Найгрунтовніше дослідження цього зображення належить А. Адругу⁸. Він ідентифікує клейнод як «булаву»: «В правиці В.А. Дунін-Борковський тримає булаву. Булава – це старовинна холодна зброя ударної дії довжиною 0,5-0,8 м. Вона являє собою дерев'яну ручку з кам'яною чи металевою голівкою. У Західній Європі поширилася з XIII ст., тоді ж з'явилась і на Русі. Булава слугувала символом влади. Її носили турецькі паші, польські та українські гетьмани, козацькі атамани. В українських козаків як клейнод булава являла собою позолочену кулю, оздоблену дорогоцінним камінням і надіту на металеву чи дерев'яну ручку. На нашому портреті булава

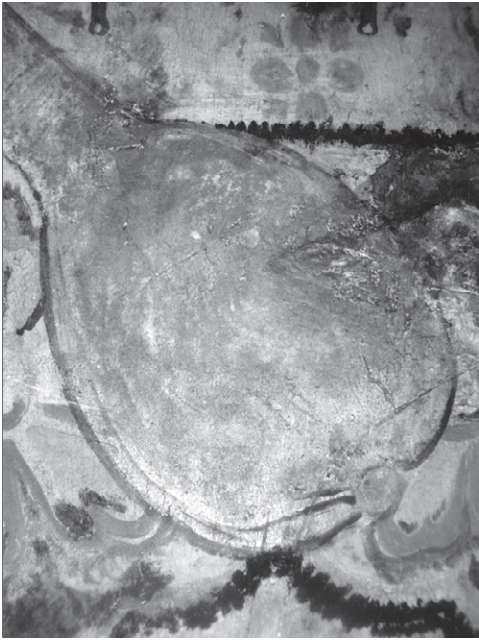
Портрет Василя Дуніна-Борковського

символізує владу генерального обозного (першого заступника гетьмана), яким був В.А. Дунін-Борковський до самої своєї смерті. В Чернігівському історичному музеї В.В. Тарновського зберігаються зразки таких булав⁹. Справді, клейнодом генерального обозного була булава. Чернігівський воєвода Станіслав Бянявський свідчить, що генеральний обозний Тимофій Носач отримав булаву на Корсунській раді 1660 р.: «Na ostatek scassowawszy Czarshie Rzady Buławę wziosszy ią (С.Бянявський. – Н.І.) z Ziemi oddałem Imieniem JEo Kr Mci P. M. Młgo Chmielnickiemu (гетьману Юрію Хмельницькому. – Н.І.) y druga Nossaczowi na Oboznnowstwo»¹⁰. Бянявський відзначає, що булава була надана «na Oboznnowstwo», підкреслюючи, що саме цей клейнод був інсигнією генерального обозного.

Дослідження портрета в ближніх інфрачервоних та у відбитих ультрафіолетових променях дозволило чіткіше (порівняно з вивченням у видимому відбитому світлі) розрізнити ділянки з відкритими первісними (авторськими) фарбовими шарами та ділянки, перекриті пізнішим поновленням ґрунту. Клейнод на портреті має лопасті (пір'їни), характерні для пірнач (мал. 2). Отже, результати дослідження дозволяють ідентифікувати клейнод як пірнач полковника, а не як булаву генерального обозного Війська Запорозького.

А.Адруг звернув увагу на неприродність постави Василя Дуніна-Борковського на портреті з Єлецького монастиря у Чернігові: «Його права рука тримає булаву і спирається ліктем на книгу, що лежить на столі. Ліва рука стискає ефес шаблі, що висить при лівому боці»¹¹. Дослідник пояснює неприродність постави Василя Дуніна-Борковського припущенням, що над створенням портрета працювали декілька авторів: «Впадає у вічі така особливість – права і ліва ноги помінялися

місцями. Таке враження, ніби людина сидить, схрестивши ноги під жупаном. Можливо, над портретом працювали кілька художників і тому вийшов такий різнобій»¹².

Полковницький пірнач

генерального обозного¹³. Наявність на портреті Василя Дуніна-Борковського полковницького пірнача вказує на те, що портрет було створено до 1685 р.

На портреті зображено чільну дошку окладу Євангелія, характерного для XVII ст.: середник – хрестоподібний; чотири наріжники, інкрустовані з внутрішніх боків, – в кутках чільної дошки. Чільна дошка Євангелія не є суцільною, а по периметру окладу йде обрамлення, виділене на портреті червоним кольором (Мал. 4). Г. Арендар вважає, що подібні ознаки оздоблення чільної дошки окладу Євангелія є характерними для роботи місцевих майстрів. На наш погляд, зображення на портреті окладу Євангелія роботи місцевих золотарів вказує на те, що маляр мав на меті зобразити конкретне Євангеліє, офіроване Василем Дуніним-Борковським до Успенського собору Єлецького монастиря.

А. Єфімов відзначає, що 1685 р. Василь Дунін-Борковський офірував Єлецькому монастирю Євангеліє: «На его (В. Дуніна-Борковського. – Н.І.) же средства построена была братская каменная трапеза съ церковью святыхъ первоверховныхъ Апостоловъ. Имъ же сооруженъ иконостасъ въ церкви Успенія и пожертвовано Евангеліє съ надписью: Сіє Евангеліє властнымъ коштомъ своимъ и накладомъ уроженный его милость панъ Василій Дунин Борковскій, полковникъ Чернѣговскій, такъ удобле отправивши падалъ за отпущеніє греховъ своихъ до обители Елецкой, року 1685 ноября 3 дня [См. Синодикъ Елецкаго монастыря]»¹⁴. На нашу думку, саме це Євангеліє було увічнене на портреті Василя Дуніна-Борковського з Успенського собору Єлецького монастиря.

Зображення клейнода чернігівського полковника Війська Запорозького та Євангелія, офірованого Єлецькому монастирю 1685 р., вказує на точну дату створення іконографічної схеми портрета – 1685 р. Портрет Василя Дуніна-Борковського є не епітафійним портретним зображенням, а прижиттєвим портретом ктитора Єлецького монастиря.

4) Символіка жесту

На портреті Василь Дунін-Борковський кладе полковницький пірнач на шапку. 20 лютого 1666 р. на козацькій раді в м. Лисянка гетьман Петро Дорошенко

Аналіз іконографії портрета Василя Дуніна-Борковського в ближніх інфрачервоних променях дозволяє стверджувати, що портрет було створено одним майстром (мал. 3). Припущення А.Адруга щодо подвійного авторства є необґрунтованим і не може слугувати поясненням неприродної постави портретованого. На наш погляд, маляр мав на меті зобразити його символічний жест – покладення клейнода на головний убір. Семантичне значення жесту Василя Дуніна-Борковського розкривається шляхом історичного аналізу іконографічних символів на портреті.

3) Клейнод та книга як головні датуючі ознаки іконографічної схеми портрета

С. Павленко відзначає, що 1685 р. гетьман Іван Самойлович надав уряд чернігівського полковника своєму сину – Григорію Самойловичу, а Василь Дунін-Борковський отримав ранг

символічно склав з себе владні повноваження, «поклавши» булаву. Гетьман намагався домогтися виведення польських військ та козаків «Середнева» полку з Правобережної України. Його ідея не була підтримана старшиною: «Та сама старшина заявила начебто, що поїде до короля на гетьмана скаржитись, на що той їй відказав, що цього він не боїться, а прогудувати «Середнів» полк і королівське військо він не в змозі. А далі П.Дорошенко поклав булаву і відмовився від гетьманства та пішов до міста з ради. Полковники та інша старшина наздогнали його, привели назад у раду, де він, йдучи назустріч їхнім вмовлянням, знову взяв булаву»¹⁵.

Акт складання з себе клейнодів символізував не лише акт відмови від гетьманства, а й від полковницького уряду: «Року 1657 в листопаді в розділі 5-му статтів, що їх подали в Москві січові посланці, є вимога «чтобъ тотъ Иванъ Выговскій передъ вашими царского величества присланными въ Войско Запорожское въ радѣ положилъ всѣ sprawy войсковые, привілія прежніе и нынѣшніе вашего царского величества и пунта, также булавы, знамена, бунчуки, бубны, также пушки, и все что принадлежит войску Запорожскому... Также и иные полковники по тому жь положили знаки и все принадлежности войсковые [А.Ю. и З.Р., дод. до Т. VII, с. 193]»¹⁶. Самійло Величко описує акт складання з себе владних повноважень миргородським полковником та наказним гетьманом Григорієм Івановичем Самойловичем 1687 р.: «У Кодаку постояло військо з наказним гетьманом, миргородським полковником, доки не прибув ззаду Неплюев зі своїм військом. До нього прийшов жалісливий гетьманич з покірним поклоном і поклав перед ним полковничий пірнач та бунчук наказного гетьманства. Тоді Неплюев, гордо до нього вирікши: «Здравствуй, Гриша!», звелів одразу взяти його до приготованої йому вже палатки і накласти на нього тісні кайдани»¹⁷. Отже, символічне «покладення» пірнача вказувало на відмову від полковницького уряду.

Символіка жести

Складання клейнода на головний убір, що лежить на землі, – традиційний акт добровільної відмови від владних повноважень на Запорозькій Січі. 1708 р. кошовий отаман Костянтин Гордієнко та військовий суддя показово відмовилися від своїх урядів на знак протесту проти обрання гетьманом Івана Скоропадського: «В самом конце декабря месяца 1708 года бунчуковый товарищ Иван Черняк, посланный из Малороссии в Крым с известием о выборе нового гетьмана Ивана Ильича Скоропадского, ехал через Запорожье со спутниками Семеном Васильевичем Ечемницком и Григорием Савичем. В самую Сич они прибили в навечерие Рождества Христова и были приняты запорожцами очень ласково. Черняк явившись в Сичу, подал кошевому атаману от гетмана письмо, которое кошевой (Кость Гордієнко. – **Н.І.**) лично прочел в раде перед войском. В том письме было писано о том, чтобы запорожцы ни в чем не верили Мазепе и не соглашались с ним. По прочтении письма кошевой отослал Черняка с радной площади на постоялый двор, а сам, заодно с войсковым судьей, бросил свою шапку на землю, на шапку положил войсковую трость и объявил всем, что он отказывается от своего чина и сдает его другому»¹⁸. Показовим є той факт, що під тиском товариства кошовий отаман змушений був підняти свій клейнод, що символізувало повернення його до виконання обов'язків: «Но войско, видя то, стало кричать, зачем кошевой оставляет свой чин, или он

хочет служити Мазепе, а не царському величеству, як єдиноверному государю? И, подняв трость с земли, снова вручило ее насильно кошевому. Тогда кошевой, взяв трость, стал кланяться войску на все стороны и говорить: «Нын? кому мы будем служить и понеже прежде были письма от Мазепы, а теперь оть новаго гетмана Скоропацкого». На этот вопрос все запорожцы закричали, что они повинны служить царскому величеству, как єдиноверному государю, при котором обертаются их отцы и сродники [Голиков, Дополнение к Деяниям Петра В., Москва, 1792, VIII, 325]»¹⁹.

Складення клейнода на головний убір було символічним актом, поширеним не тільки на Запорозькій Січі. Чернігівський воєвода Станіслав Бянявський описав Корсунську раду 1660 р., на якій гетьман Юрій Хмельницький присягнув польському королю. Перед присягою гетьман склав з себе клейноди, надані йому московським царем, поклавши їх на шапку: «Dzie 21 9bris w Niedziele Rada Czerniecka Jest area przy Cerkwi Spaskiey wielka tam sie zeszło ze dwadziescia tysiecy czerni... przszedł s Pulkownikami i more solito aperto capite na te y owe strone klania iac sie wszedł w circul. Tamze polozywszy na Czapce na Ziemi Bulawe...». Чернігівський воєвода наголошує на тому, що акт складання з себе клейнода на головний убір

«jest Signum u nich (у козаків – **Н.І.**) abrenuntiationis»²⁰. На наш погляд, ми маємо справу не з поодинокими випадками, а з традиційною схемою відмови від влади – привселюдне покладання клейнода на головний убір.

На портреті Василя Дуніна-Борковського шапка зображена невиразно в порівнянні з іншими елементами одягу портретованого – кунтушем та жупаном. Один край головного убору ніби обрізаний, хоча фізичного втручання в площину іконографічної композиції портрета не виявлено²¹. Як нам здається, це вказує на символічну роль головного убору. Шапка на портреті Василя Дуніна-Борковського мала підкреслити символічний жест складання з себе владних повноважень

Євангеліє 1685 р.

чернігівським полковником Василем Дуніним-Борковським 1685 р.

5) Причини написання портрета

На початку 20-х рр. ХХ ст. В. Шугаєвський дослідив 13 коштовних речей з храмів Чернігівщини, які містили ініціали Василя (Jerzy) Дуніна-Борковського²². Срібна тарілка з ризниці Єлецького Успенського монастиря містить гравірований у дубовому вінку герб Василя Дуніна-Борковського: лебідь на щиті, над шоломом – другий лебідь в оточенні латинських літер «IDB». Зовні на бортику напис «надана 1729». Василь Дунін-Борковський помер 1702 р., тому ця тарілка не могла бути офірована ним до храму. Г.Арендар припускає, що тарілку міг офірувати син чернігівського полковника – Андрій Дунін-Борковський (1690-1743 рр.)²³. Отже, мова йде про 12 коштовних речей, які зберігалися в Чернігівському історичному музеї ім. В. В. Тарновського в пер. пол. ХХ ст. та могли бути офіруваннями Василя Дуніна-Борковського до чернігівських храмів. Необхідно взяти до уваги також утрачене Євангеліє, надане чернігівським полковником до Єлецького монастиря 1685 р, яке зображено на портреті з Успенського собору Єлецького монастиря.

З різною точністю ми можемо датувати 6 предметів, офірованих Василем Дуніним-Борковським до чернігівських храмів. У ризниці Спасо-Преображенського собору зберігалися 3 потири з ініціалами Василя Дуніна-Борковського, які можна з упевненістю датувати 1683 р., 1687 р. та після 1687 р.²⁴

Євангеліє зі Спасо-Преображенського собору офіроване чернігівським полковником 1685 р. Євангеліє, зображене на портреті Василя Дуніна-Борковського, надане до Єлецького монастиря 1685 р. Глечик з ризниці Іллінсько-Троїцького монастиря датовано 1672-1685 рр.²⁵ Ложку, яка надійшла з невідомого храму, датовано періодом після 1685 р. Як бачимо, майже всі відомі датовані офірування до чернігівських монастирів Василь Дунін-Борковський здійснив у 1683-1687 рр. Саме в цей час і було написано портрет чернігівського полковника для Успенського собору Єлецького монастиря. 1683-1687 рр. були найдраматичнішим періодом життя Василя Дуніна-Борковського.

1685 р. Василь Дунін-Борковський отримав ранг генерального обозного²⁶. В ієрархічній драбині старшинських урядів генеральний обозний стояв найближче до гетьмана²⁷. Генеральний обозний керував Генеральною військовою артилерією, інколи очолював окремі військові формування як наказний гетьман, «нерідко генеральні обозні очолювали повноважні посольства до закордонних правителів»²⁸. Про високий статус рангу генерального обозного красномовно свідчать розміри грошового та натурального жалування на уряд. Згідно з Глухівським договором 1669 р. та Коломацькими статтями 1687 р. генеральний обозний отримував 1 тис. золотих польських та млин. Більшим було утримання лише гетьманського уряду – 1 тис. червоних золотих²⁹. Архімандрит Єлецького монастиря І.Максимович у віршованій епітафії 1702 р., що була викарбувана на мідній дошці і встановлена над похованням генерального обозного в Успенському соборі Єлецького монастиря, прямо називає Василя Дуніна-Борковського – «першим» після гетьмана:

«Всегда царемъ и влждямъ служаше безъ лести.

Первій бе по гетьману праведно славимий»³⁰.

Проте реальної влади генеральний обозний Василь Дунін-Борковський в період 1685-1687 рр. не мав. «Гетьман І. Самойлович самовладно керував полками, старшинами, не маючи бажання бачити у своїй резиденції впливового заступника», – відзначає С.Павленко³¹. Василь Дунін-Борковський очолював опозицію до гетьмана Івана Самойловича і був головним претендентом на гетьманську булаву: «не випадково прізвище генерального обозного як кандидата вигукувалося частиною козацької старшини під час виборів 25 липня 1687 р. біля річки Коломак»³². Саме генеральний обозний очолив заколот проти гетьмана Івана Самойловича, оскільки його підпис стоїть пешим на чолобитній про зраду гетьмана І. Самойловича, яка була передана князю В. Голицину. Про це зазначено в Коломацьких статтях від 25 липня 1687 р.: «8 липня в нинішній 7195/1687/ рік, що цього ж таки липня в третій день подали йому, ближньому бояринові та охороннику, і дворовому воеводі князю Василю Василевичу чолобитну за себе і за все військо Запорозьке з підписами своїми піддані їхньої царської пресвітлої величності старшина й полковники Запорізького Війська: генеральний обозний Василей Бурковский, суддя Михайло Вуехівич, генеральний писар Сава Прокопов, генеральний осавул Іван Мазепа...»³³. Проте гетьманом було обрано Івана Мазепу, підпис якого стояв лише четвертим.

Конкуренція між Іваном Мазепою та Василем Дуніним-Борковським, очевидно, не була прихованою, оскільки знайшла своє відображення в народній легенді про упира Борковського, яку зафіксував етнограф та історик М. Маркевич: «Въ первом десятилѣтїи нынѣшняго вѣка (XIX ст. – Н. І.) закрасили знаменитую легенду объ упырѣ на стѣнѣ Троицкаго собора въ Черниговѣ. Не хочу назвать фамилію, которую, по этой легендѣ, носиль при жизни упырь; онъ былъ очень богатъ и еще болѣе скупъ. Его хотѣли избрать въ гетманы; князь Голицынъ, участникъ дѣлъ и вѣрный слуга царевны Софьи Алексѣевны, потребовал съ упыря взятку, съ тѣмъ что доставить ему гетманство; упырь не далъ взятки; Мазепа, Иванъ Степановичъ, человекъ смышленный, любившій деньги, но знавшій ихъ употреблять, короче мой прадѣдушка, занялъ у упыря сумму, которой желалъ кн.Голицынъ; тогчасъ же онъ

стать гетманомъ, и изъ войсковоѣ казны возвратилъ упырю деньги...»³⁴.

Драматичні 1685-1687 роки не пройшли безслідно для здоров'я Василя Дуніна-Борковського. Генеральний обозний захворів і ледь не помер: «В року ахпз (1687 р. – Н.І.) Єго Црского Пресвѣтлаго Величества Войск запорожкихъ обозный енеральный, его Мласть Пан Василий Борковскій, прихавши з Батурина в Чернѣгов, року вишь реченного, так захорѣвъ и в весь опухъ, же нетоко з одра немогль востати, але и самъ особѣ не могль на одрѣ ни мало двинутися»³⁵.

Численні офірування коштовних речей Василем Дуніним-Борковським до чернігівських храмів у 1683-1687 рр. пов'язані з його особливим душевним станом у цей час. Василь Дунін-Борковський обіймає «маріонетковий» уряд генерального обозного, очолює опозицію до гетьмана Івана Самойловича та вступає у відкриту боротьбу з Іваном Мазепою за гетьманський уряд. Інтриги та прихована боротьба за владу підривали душевні сили генерального обозного. Він просить допомоги у Бога – робить численні офірування коштовних речей чернігівським монастирям та замовляє портрет для Успенського собору Єлецкого монастиря 1685 р.

1. Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малья России, из частей коей оное наместничество составлено. – К., 1851. – С. 267.

2. Черниговская летопись по новому списку (1587 – 1725) и коломацкие челобитные. Оттиск из «Киевской Старины». – К., 1890. – С. 22.

3. Лазаревский А. Генеральный обозный Василий Каспарович Борковский (1640-1702): К портрету.// Киевская старина. – К., 1894. – №3. – С. 535.

4. Деркач Т., Кравич С. Портрет Василя Касперовича Дуніна-Борковського. Кін. XVII – початок XVIII ст.// Український портрет XVI-XVIII ст. Каталог-альбом. – К., 2006. – С. 139.

5. Белецкий П. Украинская портретная живопись XVII-XVIII ст. – Ленинград, 1981. – С. 99.

6. Жолтовський П. Український живопис XVII-XVIII ст. – К., 1978. – С. 148.

7. Белікова Г. Давній український портрет. Матеріали до виставки// Український портрет XVI-XVIII ст. Каталог-альбом. – К., 2006. – С. 26.

8. Адруг А. Портрет Василя Дуніна-Борковського. – Чернігів, 2005. – 32 с.

9. Там само. – С. 17-18.

10. Rellatia Stanisława Bieniewskiego Wojewody Czernikowskiego. Pismo caie wiasnoscne S.K. Bieniewskiego bez daty, ale zajmujęce wypadki zaszie od 7 Listopada do 23 tegoż miesięca 1660 R./ / Матеріали для історії Малоросії (1660-1664)// Памятники, изданные временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевскомъ военном, подольском и волинском генерал-губернаторе. – К., 1859. – С. 41.

11. Адруг А. Портрет Василя Дуніна-Борковського. – Чернігів, 2005. – С. 14.

12. Там само. – С. 14.

13. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2005. – С. 175.

14. Ефимов А. Пребывание Иоанникия Голятовского въ Москве, возвращение в Чернигов и его деятельность на пользу Елецкой обители/ Елецкий монастырь Успения Пресвятыя Богородицы, со времени основания и до нашихъ дней (1060-1900 г.). Его святыни и достопримечательности// Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – Чернигов, 1900. – № 23. (Часть неофициальная) – С. 709.

15. Крикун М. Інструкція послам Війська запорозького на Варшавський сейм 1666 року і відповідь короля Яна Казимира на неї// Україна модерна / За редакцією В. Верстюка, Я. Грицака, Л. Зашкільняка, В. Кравченка, М. Крикуна. – Львів, 1999. – 448 с.

16. Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст.: Генеральна рада// Праці комісії для виучування історії західноруського та українського права. – К., 1926. – Т.2. – С. 111.

17. Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т.2. – С. 344.

18. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. У трьох томах. – К., 1991. – Т.3. – С. 299.

19. Там само.– С. 299.

20. Rellatia Stanisława Bieniewskiego Wojewody Czernikowskiego. Pismo caie wiasnoscne S.K. Bieniewskiego bez daty, ale zajmujęce wypadki zaszie od 7 Listopada do 23 tegoż miesiaca 1660 R./ / Матеріали для історії Малоросії (1660-1664)// Памятники, изданные временною комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевскомъ военном, подольском и волинском генерал-губернаторе. – К., 1859. – Т.4. – С. 40.

21. Паспорт реставрації пам'ятки історії і культури – портрет В.А. Дуніна-Борковського (фонд Чернігівського обласного художнього музею).

22. Шугаєвський В. Дари Юрія-Василя Дуніна-Борковського. – Чернігів, 1926. – С. 51-63.

23. Арендар Г. Срібний посуд XVII-XX століть. Колекція Чернігівського історичного музею ім. В.В. Тарновського. – К., 2006. – С.168.

24. Шугаевський В. Дари Юрія-Василя Дуніна-Борковського. Чернігів, 1926. – С. 62.; Модзалевський В., Савицький П. Очерки искусства Старой Украины. Чернигов//Чернігівська старовина. – Чернігів, 1992. – С.114.
25. Шугаевський В. Дари Юрія-Василя Дуніна-Борковського. Чернігів, 1926. – С. 62.
26. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2005. – С.175.
27. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної та соціальної історії ранньомодерної України. – К., 2009. – С. 38.
28. Там само. – С. 38.
29. Величко С. Літопис. – К., 1991., Т.2. – С. 351.
30. Модзалевський В.Л., Савицький П.Н. Очерки искусства Старой Украины. Чернигов//Чернігівська старовина. – Чернігів, 1992. – С. 139.
31. Павленко С. Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2005. – С. 176.
32. Там само. – С. 176; Окиншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. – К., 1929. – Ч.1. – С. 74.
33. Величко С. Літопис. – К., 1991. – Т.2. – С. 347.
34. Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссiян. – К., 1991 (Репринтне відтворення видання 1860 р.). – С. 78-79.; Бантыш-Каменский Д. История Малой России. – К., 1993. – С. 557.; Шевченко Ю. Позика в упира, або Чернігівський епізод кар'єри Івана Мазепи./ / Сіверянський літопис. – Чернігів, 1995. – №2. – С. 59.
35. Туптало Дмитро. Руно орошенное. – Изд. 6-е.Чернигов, 1702.

В статтє анализується інформаційний потенціал портрета Василя Дуніна-Борковського як історичного джерела.

In article the information potential of a portrait of Vasily Dunina-Borkovskogo as historical source is analyzed.

